

СЛУЧАИ НЕСОВПАДЕНИЯ РОДА У СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ (DAIKTAVARDŽIŲ GIMINĖS NESUTARIMO ATVEJAI)

В. Е. Лебедева, К. А. Винтик
БГПУ (Минск)

Научн. рук. – Р. Й. Радыгина, ст. преподаватель

Аннотация. В статье рассматриваются случаи несовпадения рода в литовском и русском языках.

Ключевые слова: существительное; мужской род; женский род; средний род.

Kaip žinoma, kalbos dalimis yra vadinamos gramatinės klasės, į kurias skirstomi žodžiai pagal reikšmės, sintaksinių ryšių ir morfologinių požymių bendrumą. Lietuvių kalboje yra vienuolika kalbos dalių: daiktavardis, būdvardis, įvardis, skaitvardis, veiksmažodis,rieveiksmis jungtukas, dalelytė, jaustukas, prieinksnis ir išiktukas. Daiktavardis yra kalbos dalis, kuri pasako daikto vardą ir atako į klausimą kas? Daiktavardis kaitomas skaičiais, linksniais, gali būti arba vyriškosios giminės (stalas, svečias, brolis, kambarys, sūnus, vaisius, vanduo), arba moteriškosios giminės (teta, svočia, pilis, parduotuvė, sesuo), bet “giminėmis nekaitomas- giminė yra jo kaip tam tikro žodžio morfologinė ypatybė” [1, psl. 62].

Anksčiau jau buvo minėta, kad lietuvių kalboje daiktavardžiai gali būti arba vyriškosios, arba moteriškosios giminės. Bevardės giminės daiktavardžių lietuvių kalboje nėra. Jeigu rusų kalboje šios giminės daiktavardžiai baigiasi -o, -e, tai į lietuvių kalbą jie dažniausiai verčiami vyriška gimine, pav. Поле – laukas, шампанское – šampanas, масло сливочное – sviestas, масло подсолнечное aliejus, дерево – medis, золото – auksas, серебро – sidabras, стекло – stiklas, небо – dangus, яблоко – obuolys, олово – alavas, зерно – grūdas, ведро – kibiras, облако – debesis, окно – langas, колесо – ratas, озеро – ežeras, зеркало – veidrodis, яйцо – kiaušinis, мыло – muilas, утро – rytas, вино – vynas, лицо – veidas, лицо – asmuo, полотенце – rankšluostis, лёгкое – plautis, собрание – susirinkimas, совещание – pasitarimas, общежитие – bendrabutis, отопление – šildymas, здание – pastatas, пирожное – pyragaitis, приглашение – kvietimas, объявление – skelbimas, обещание – pažadas ir t.t. Pasitaiko atveju, kai reikia versti ir moteriškąją gimine, pav. Море – jūra, платье – suknelė, солнце – saulė, путешествие – kelionė, сердце – širdis, место – vieta, терпение – kantrybė, счастье – laimė ir t.t. Bevardės giminės daiktavardžiai, kurie rusų kalboje turi priesagą -ств- ir galūnę -o, į lietuvių kalbą verstini moteriškosios giminės daiktavardžiais: человечество – žmonija, строительство – statyba, электричество – elektra, общество – visuomenė. Lietuvių kalboje daiktavardžiai, kurie baigiasi -a, -ia, -ė, priklauso moteriškosios giminės daiktavardžiams.

Labai dažnai būna, kad rusų kalboje daiktavardžiai, priklausantys vyriškąją giminei, verčiami į lietuvių kalbą moteriškosios giminės daiktavardžiais. Šiai kategorijai priklauso ypač daug daiktavardžių, reiškiančių maisto produktų pavadinimus, pav. Хлеб – duona, творог – varškė, суп – sriuba, ужин – vakarienė, виноград – vynuogė, холодец – šaltiena, пончик – spurga, лимон – citrina ir t.t. Rusų tautybės žmogui labai

keista išgirsti, kad tokių žmogaus organų pavadinimai, kaip глаз, нос, лоб, рот į lietuvių kalbą verčiami moteriškosios giminės daiktavardžiais akis, nosis, kakta, burna. Rusų kalbos vyriškosios giminės daiktavardžiams, kurie reiškia žodžius tema “Namas. Butas. Kambarys. Baldai” ir į lietuvių kalbą verčiamais moteriškosios giminės daiktavardžiais, priklauso šie žodžiai, pav. Шкаф – spinta, стул – kėdė, чердак- palėpė, диван – sofa, буфет – spintelė, цветок – gėlė, забор – tvora ir t.t. Rusų kalbos vyriškosios giminės daiktavardžiams, kurie reiškia žodžius tema “Vyriškieji rūbai. Moteriškieji rūbai ir papuošalai” ir lietuvių kalbą verčiamais moteriškosios giminės daiktavardžiais priklauso šie žodžiai, pav. Браслет – apyrankė, носок – kojinė, платок – skarelė. Tokie rusų kalbos vyriškosios giminės daiktavardžiai, reiškantys miesto objektus, kaip костёл, газон, вокзал verstini į lietuvių kalbą tokiais moteriškosios giminės daiktavardžiais kaip bažnyčia, veja, stotis. Yra ir daugiau daiktavardžio giminės nesutapimo atvejų (vyriškoji giminė- moteriškoji giminė), pav. День – diena, завод – gamykla, замок – rankena, замок – pilis, магазин – parduotuvė, насморк – sloga, перерыв – pertrauka, огонь – ugnis, корень – šaknis, луг – pieva, остров – sala, род – giminė, урок – pamoka, час – valanda ir t.t.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad egzistuoja ir atvirkščias procesas. Rusų kalbos moteriškosios giminės daiktavardžius verčiame į lietuvių kalbą vyriškosios giminės daiktavardžiais. Šiai grupei priklauso daug benolinių daiktavardžių, reiškiančių maisto produktų ir stalo įrankių pavadinimus, pav. Дня – moliūgas, капуста – kopūstas, котлета – kotletas, хурма – persimonas, конфета – saldainis, вода – vanduo, кастрюля – puodas, кружка – puodukas, пуodelis, педиска-ridikėlis, корица-cinamonas, свекла – burokėlis, смородина – serbentas, облепиха – šaltalankis ir t.t. Rusų kalbos moteriškosios giminės daiktavardžiams, kurie reiškia žodžius tema “Namas. Butas. Kambarys. Baldai.” ir į lietuvių kalbą verčiamais vyriškosios giminės daiktavardžiais, priklauso šie žodžiai, pav. квартира – butas, щётка – šepetys, тряпка – skuduras, высота – aukštis, длина – ilgis, ширина – plotis, паутина – voratinklis, картина – paveikslas. Rusų kalbos moteriškosios giminės daiktavardžiams, kurie reiškia žodžius tema “Kūno dalys. Išvaizda” ir į lietuvių kalbą verčiamais vyriškosios giminės daiktavardžiais priklauso šie žodžiai, pav. Шея – kaklas, щека – skruostas ir t.t.

Yra ir daugiau daiktavardžio giminės nesutapimo atvejų (moteriškoji giminė – vyriškoji giminė), pav. скамейка – suolas, гора – kalnas, берёза – beržas, наука – mokslas, точка – taškas, встреча – susitikimas, ложка – šaukštas, марка – ženklas, осень – rudenis, игра – žaidimas, радость – džiaugsmas, роль – vaidmuo, связь – ryšys, середина – vidurys, скрипка – smuikas, страх – baimė, работа – darbas, фабрика – fabrikas ir t.t.

Daiktavardžio giminė, kaip morfologinė ypatybė, yra labai svarbi. Būtina žinoti daiktavardžio nesutapimo atvejus rusų ir lietuvių kalbose. Nuo daiktavardžių giminės priklauso kokybinių būdvardžių (gražus stalus, graži mergina), santykinių būdvardžių (auksinis žiedas, auksinė grandinė), įvardžiuotinių kokybinių būdvardžių (juodoji arbata, šviesusis alus), kiekinių pagrindinių skaitvardžių (keturi stalai, keturios gėlės), kiekinių dauginių skaitvardžių (dveji vartai, dvejios durys), kelintinių skaitvardžių

(pirmas vadovėlis, pirma knyga), įvardžiuotinių kelintinių skaitvardžių (pirmasis vyras, pirmoji žmona) giminė.

Literatūra

1. Ambrazas, V. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika / V. Ambrazas. – Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ